

Qabul qilindi: 01.07.2025

Chop etildi: 30.08.2025

UDK:101.1

GLOBALLASHUV SHAROITIDA BARQAROR TARAQQIYOT KONSEPSIYASINING MA'NAVIY- AXLOQIY ASOSLARI

Sobirov Xasan Abdullayevich, tadqiqotchi

SPIRITUAL AND MORAL FOUNDATIONS OF THE CONCEPT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Sobirov Khasan Abdullayevich, researcher

ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННЫЕ ОСНОВЫ КОНЦЕПЦИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Собиров Хасан Абдуллаевич, научный исследователь

<https://orcid.org/0009-0005-7269-9994>

e-mail:
iamxassab@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada globallashuv sharoitida barqaror taraqqiyot konsepsiyasining ma'naviy-axloqiy asoslari tadqiq etilgan. Barqaror taraqqiyot maqsadlarini amalga oshirishda ma'naviy-axloqiy omillarning ahamiyati aniqlangan. Barqaror rivojlanish qadriyatlarining ijtimoiy-falsafiy mohiyati va inson ma'naviy dunyosini shakllantirishdagi roli ochib berilgan. O'zbekiston sharoitida barqaror taraqqiyot konsepsiyasini amalga oshirishning ma'naviy-axloqiy jihatlari tahlil qilingan. Barqaror taraqqiyot qadriyatlarini jamiyat ongiga singdirish mexanizmlari va istiqbollari bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: barqaror taraqqiyot, globallashuv, ma'naviy-axloqiy qadriyatlar, ekologik ong, ijtimoiy mas'uliyat, aksiologiya, ma'naviy ta'lim, axloqiy imperativ, madaniy transformatsiya, ekologik madaniyat.

Abstract: The article examines the spiritual and moral foundations of the concept of sustainable development in the context of globalization. The role of spiritual and moral factors in implementing sustainable development goals is determined. The socio-philosophical essence of sustainable development values and their role in shaping the spiritual world of a person are revealed. The spiritual and moral aspects of implementing the concept of sustainable development in Uzbekistan are analyzed. Scientifically based proposals on mechanisms and prospects for introducing sustainable development values into public consciousness have been developed.

Keywords: sustainable development, globalization, spiritual and moral values, ecological consciousness, social responsibility, axiology, spiritual education, moral imperative, cultural transformation, ecological culture.

Аннотация: В статье исследованы духовно-нравственные основы концепции устойчивого развития в условиях глобализации. Определена роль духовно-нравственных факторов в реализации целей устойчивого развития. Раскрыта социально-философская сущность ценностей устойчивого развития и их роль в формировании духовного мира человека. Проанализированы духовно-

нравственные аспекты реализации концепции устойчивого развития в условиях Узбекистана. Разработаны научно обоснованные предложения по механизмам и перспективам внедрения ценностей устойчивого развития в общественное сознание.

Ключевые слова: устойчивое развитие, глобализация, духовно-нравственные ценности, экологическое сознание, социальная ответственность, аксиология, духовное образование, нравственный императив, культурная трансформация, экологическая культура.

Kirish. Globallashuv sharoitida insoniyat oldida turgan ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy muammolarni hal qilish zarurati barqaror taraqqiyot konsepsiyasini ishlab chiqish va amalga oshirish zaruratini tug'dirdi. Bu konsepsiya iqtisodiy o'sishni ekologik muvozanat va ijtimoiy adolat prinsiplari bilan uyg'unlashtirishga qaratilgan. Biroq barqaror taraqqiyotga erishish nafaqat texnologik va iqtisodiy jihatlarni, balki ma'naviy-axloqiy omillarni ham inobatga olishni talab qiladi.

Barqaror taraqqiyot konsepsiyasining ma'naviy-axloqiy asoslarini tadqiq etish bugungi kunda alohida ahamiyat kasb etmoqda. Chunki barqaror taraqqiyot maqsadlariga erishishda inson omili, uning ma'naviy qadriyatlari, dunyoqarashi, ekologik ongi va ijtimoiy mas'uliyati hal qiluvchi rol o'ynaydi. Shu sababli, barqaror taraqqiyot konsepsiyasining ma'naviy-axloqiy asoslarini tadqiq etish, uni amalga oshirishda ma'naviy-axloqiy omillarning rolini aniqlash muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasi ham BMTning barqaror taraqqiyot maqsadlariga erishish yo'lida keng ko'lamli islohotlarni amalga oshirmoqda. Bu jarayonda barqaror taraqqiyot konsepsiyasining ma'naviy-axloqiy asoslarini o'rganish va uni milliy xususiyatlarni hisobga olgan holda amalga oshirish mexanizmlarini takomillashtirish muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolaning maqsadi globallashuv sharoitida barqaror taraqqiyot konsepsiyasining ma'naviy-axloqiy asoslarini tadqiq etish va O'zbekiston sharoitida barqaror taraqqiyot qadriyatlarini jamiyat ongiga singdirish mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili (Literature review). Barqaror taraqqiyot konsepsiyasining ma'naviy-axloqiy asoslari ko'plab olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Jumladan, T.G. Krugova o'z tadqiqotlarida "Barqaror rivojlanish konsepsiyasining amalga oshirilishi jamiyatda ma'naviy-axloqiy qadriyatlarning ustuvorligiga bog'liq. Jamiyatning integral ma'naviy inqirozini bartaraf etish barqaror rivojlanishning eng muhim shartlaridan biridir" [5], deb ta'kidlaydi. N.N.Moiseev o'zining ilmiy ishlarida barqaror taraqqiyot konsepsiyasining axloqiy jihatlarga alohida e'tibor qaratib, "Barqaror rivojlanish strategiyasining muvaffaqiyati nafaqat davlatlar darajasida, balki har bir fuqaroning ongliligi va mas'uliyatli yondashuviga bog'liq"[3], deb ta'kidlaydi. Bu fikr barqaror taraqqiyotda inson omili va uning ma'naviy dunyosi muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi. P.Kozlovski "Etik iqtisod tamoyillari" asarida "Barqaror rivojlanish konsepsiyasi asosida iqtisodiy o'sish, ekologik muvozanat va ijtimoiy adolat o'rtasidagi uyg'unlikni ta'minlash yotadi. Bu uyg'unlikni ta'minlash uchun esa jamiyatda etik qadriyatlarning ustuvorligini ta'minlash zarur"[6], deb yozadi. Bu fikr barqaror taraqqiyot konsepsiyasining axloqiy asoslarini aniqlashtirishga xizmat qiladi. A.D.Ursulning fikricha, "Barqaror rivojlanish strategiyasi va inson huquqlari uzviy bog'liq bo'lib, bu strategiyani amalga oshirishda inson huquqlarini ta'minlash eng muhim omillardan biri hisoblanadi"[7]. Bu yondashuv barqaror taraqqiyot konsepsiyasining inson omiliga tayanishini ko'rsatib beradi. A.D.Ursul va V.A.Los tomonidan ta'kidlanishicha, "Barqaror rivojlanish strategiyasi har bir davlatning o'ziga xos xususiyatlari va imkoniyatlarini hisobga olgan

holda amalga oshirilishi kerak. Bunda ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va ekologik omillar o'rtasida muvozanatni ta'minlash muhim ahamiyatga ega"[8]. Bu fikr barqaror taraqqiyot konsepsiyasini amalga oshirishda milliy xususiyatlarni hisobga olish zarurligini ko'rsatadi. U.Bek o'zining "Globallashuv nima?" nomli asarida "Globallashuv sharoitida har bir davlat barqaror rivojlanish strategiyasini ishlab chiqishda o'z milliy manfaatlarini himoya qilish bilan birga, global manfaatlarini ham hisobga olish zarurligini" [1] ta'kidlaydi. D.M.Gvishiani qayd etganidek, "Rim klubi dunyo miqyosida barqaror rivojlanish konsepsiyasini rivojlantirishga katta hissa qo'shgan. Bu konsepsiya zamonaviy sivilizatsiyaning kelajagi uchun muhim ahamiyatga ega bo'lgan yangi qarashlarni ilgari surdi"[2]. Bu fikr barqaror taraqqiyot konsepsiyasining shakllanishida xalqaro hamjamiyatning rolini ta'kidlab, uning global xarakterga ega ekanligini ko'rsatadi.

Tahlil va natijalar (Analysis and results). Barqaror taraqqiyot konsepsiyasining ma'naviy-axloqiy asoslari tahlili bu konsepsiyaning murakkab va ko'p qirrali xarakterga ega ekanligini ko'rsatadi. Barqaror taraqqiyot maqsadlariga erishish nafaqat iqtisodiy va texnologik omillarga, balki ma'naviy-axloqiy omillarga ham bog'liq. Barqaror taraqqiyot konsepsiyasining ma'naviy-axloqiy asoslarini tahlil qilish natijasida quyidagi xususiyatlarni ajratib ko'rsatish mumkin: *Birinchidan*, barqaror taraqqiyot konsepsiyasi axloqiy imperativ sifatida maydonga chiqmoqda. Bu imperativ kelajak avlodlar oldidagi mas'uliyatni anglash, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va ekologik muvozanatni saqlash kabi axloqiy prinsiplarga asoslanadi. Barqaror taraqqiyot konsepsiyasi insoniyatni yangi axloqiy tamoyillar asosida yashashga chaqiradi. *Ikkinchidan*, barqaror taraqqiyot konsepsiyasi yangi aksiologik tizimni shakllantirmoqda. Bu tizimda tabiat, inson hayoti, ijtimoiy adolat, ekologik muvozanat kabi qadriyatlar ustuvor ahamiyat kasb etadi. Barqaror taraqqiyot qadriyatlari insoniyat taraqqiyotining

yangi bosqichini belgilab beruvchi mayoqlar sifatida xizmat qiladi. *Uchinchidan*, barqaror taraqqiyot konsepsiyasi ekologik ong va ekologik madaniyatni shakllantirishni talab qiladi. Ekologik ong – bu insonning tabiatga nisbatan mas'uliyatli munosabatini belgilovchi tasavvurlar, qarashlar va bilimlar tizimi. Ekologik madaniyat esa insonning tabiat bilan uyg'un munosabatlarini ta'minlovchi xulq-atvor normalari va qadriyatlar tizimi. Barqaror taraqqiyot maqsadlariga erishish uchun jamiyatda ekologik ong va ekologik madaniyatni shakllantirish zarur. *To'rtinchidan*, barqaror taraqqiyot konsepsiyasi ijtimoiy mas'uliyatni kuchaytirishni talab qiladi. Ijtimoiy mas'uliyat – bu insonning o'z harakatlari natijalari uchun jamiyat, kelajak avlodlar va tabiat oldidagi mas'uliyatini anglashi. Barqaror taraqqiyot maqsadlariga erishish uchun har bir inson, tashkilot va davlatning ijtimoiy mas'uliyatini oshirish zarur. *Beshinchidan*, barqaror taraqqiyot konsepsiyasi ma'naviy ta'limni rivojlantirishni talab qiladi. Ma'naviy ta'lim orqali barqaror taraqqiyot qadriyatlarini jamiyat ongiga singdirish, ekologik ong va ekologik madaniyatni shakllantirish, ijtimoiy mas'uliyatni kuchaytirish mumkin. Barqaror taraqqiyot maqsadlariga erishish uchun ta'lim tizimini barqaror taraqqiyot qadriyatlari asosida qayta yo'naltirish zarur.

Globallashuv jarayonida barqaror taraqqiyot konsepsiyasining ma'naviy-axloqiy asoslari transformatsiyaga uchramoqda. Bu transformatsiya quyidagi yo'nalishlarda amalga oshmoqda:

1. Barqaror taraqqiyot konsepsiyasi global axloq normalari va qadriyatlar tizimini shakllantirmoqda. Bu tizim turli madaniyatlar va sivilizatsiyalar o'rtasida muloqotni ta'minlash, global muammolarni hal qilishda hamkorlikni kuchaytirish imkonini beradi.
2. Barqaror taraqqiyot konsepsiyasi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning ma'naviy-axloqiy mezonlarini belgilab bermoqda. Bu mezonlar iqtisodiy o'sishni nafaqat miqdoriy, balki sifat ko'rsatkichlari asosida baholash imkonini beradi.

3. Barqaror taraqqiyot konsepsiyasi madaniy transformatsiya jarayonlarini rag'batlantirmoqda. Bu transformatsiya iste'molchilik madaniyatidan oqilona iste'mol madaniyatiga, individualizmdan ijtimoiy mas'uliyatga, tabiatni ekspluatatsiya qilishdan tabiat bilan uyg'un munosabatlarga o'tishni nazarda tutadi.

4. Barqaror taraqqiyot konsepsiyasi yangi global aksiologik paradigmani shakllantirmoqda. Bu paradigma inson, jamiyat va tabiat o'rtasidagi munosabatlarni qayta anglash, insoniyatning evolyutsion rivojlanish yo'llarini belgilab berish va global muammolarni hal qilishga qaratilgan.

5. Barqaror taraqqiyot konsepsiyasi ma'naviy-axloqiy qadriyatlarining roli va ahamiyatini qayta anglashga yordam bermoqda. Bu jarayonda ma'naviy-axloqiy qadriyatlar nafaqat shaxs va jamiyat hayotining, balki iqtisodiy va ekologik tizimlarning ham muhim elementi sifatida qaralmoqda.

O'zbekiston sharoitida barqaror taraqqiyot konsepsiyasining ma'naviy-axloqiy asoslarini tahlil qilish quyidagi xususiyatlarni aniqlash imkonini beradi: *Birinchidan*, O'zbekistonda barqaror taraqqiyot konsepsiyasining ma'naviy-axloqiy asoslari milliy ma'naviy qadriyatlar bilan uyg'unlashmoqda. Milliy ma'naviy qadriyatlar – bu xalqimizning ko'p asrlik tarixi davomida shakllangan axloqiy prinsiplar, urf-odatlar, an'analar va diniy qadriyatlar tizimi. O'zbekiston sharoitida barqaror taraqqiyot konsepsiyasini amalga oshirishda milliy-ma'naviy qadriyatlarga tayanish muhim ahamiyatga ega. *Ikkinchidan*, O'zbekistonda barqaror taraqqiyot konsepsiyasining ma'naviy-axloqiy asoslari davlat siyosati darajasida qo'llab-quvvatlanmoqda. O'zbekiston Respublikasining rivojlanish strategiyalarida barqaror taraqqiyot maqsadlariga erishish, jamiyatda ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni mustahkamlash va ekologik madaniyatni yuksaltirish masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. *Uchinchidan*, O'zbekistonda barqaror taraqqiyot konsepsiyasining ma'naviy-axloqiy asoslarini rivojlantirishda ta'lim tizimining roli ortib bormoqda. Ta'lim tizimi orqali barqaror taraqqiyot qadriyatlarini jamiyat

ongiga singdirish, yoshlarda ekologik ong va ekologik madaniyatni shakllantirish, ijtimoiy mas'uliyatni kuchaytirish chora-tadbirlari amalga oshirilmoqda. *To'rtinchidan*, O'zbekistonda barqaror taraqqiyot konsepsiyasining ma'naviy-axloqiy asoslarini rivojlantirishda fuqarolik jamiyati institutlarining roli ortib bormoqda. Nodavlat tashkilotlar, mahalla instituti, ommaviy axborot vositalari va boshqa fuqarolik jamiyati institutlari barqaror taraqqiyot qadriyatlarini targ'ib qilish, ekologik ong va ekologik madaniyatni shakllantirish, ijtimoiy mas'uliyatni kuchaytirishda faol ishtirok etmoqda. *Beshinchidan*, O'zbekistonda barqaror taraqqiyot konsepsiyasining ma'naviy-axloqiy asoslarini rivojlantirishda diniy qadriyatlarining roolidan samarali foydalanilmoqda. Diniy qadriyatlar insonning tabiatga, jamiyatga va kelajak avlodlarga nisbatan mas'uliyatli munosabatini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

Xulosa va takliflar
(Conclusion/Recommendations). Globallashuv sharoitida barqaror taraqqiyot konsepsiyasining ma'naviy-axloqiy asoslarini tahlil qilish quyidagi xulosalarni shakllantirish imkonini beradi:

Birinchidan, barqaror taraqqiyot konsepsiyasi nafaqat iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy, balki ma'naviy-axloqiy jihatlarni ham o'z ichiga oladi. Barqaror taraqqiyot maqsadlariga erishish uchun jamiyatda ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni mustahkamlash, ekologik ong va ekologik madaniyatni shakllantirish, ijtimoiy mas'uliyatni kuchaytirish zarur.

Ikkinchidan, barqaror taraqqiyot konsepsiyasi axloqiy imperativ sifatida maydonga chiqmoqda. Bu imperativ kelajak avlodlar oldidagi mas'uliyatni anglash, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va ekologik muvozanatni saqlash kabi axloqiy prinsiplarga asoslanadi.

Uchinchidan, barqaror taraqqiyot konsepsiyasi yangi aksiologik tizimni shakllantirmoqda. Bu tizimda tabiat, inson hayoti, ijtimoiy adolat, ekologik muvozanat kabi qadriyatlar ustuvor ahamiyat kasb etadi.

To'rtinchidan, barqaror taraqqiyot konsepsiyasining amalga oshirilishi jamiyatda ma'naviy-axloqiy qadriyatlarning ustuvorligiga bog'liq. Jamiyatning ma'naviy inqirozini bartaraf etish barqaror taraqqiyotning muhim shartlaridan biridir.

Beshinchidan, barqaror taraqqiyot maqsadlariga erishish uchun ma'naviy ta'lim tizimini takomillashtirish zarur. Ma'naviy ta'lim orqali barqaror taraqqiyot qadriyatlarini jamiyat ongiga singdirish, ekologik ong va ekologik madaniyatni shakllantirish, ijtimoiy mas'uliyatni kuchaytirish mumkin.

Adabiyotlar ro'yxati (References):

1. Бек У. Что такое глобализация? - М., 2001.
2. Гвишиани Д.М. Роль Римского клуба в разработке проблем устойчивого развития мировой цивилизации // Россия на пути к устойчивому развитию. -М.: МГИУ
- Правительства Москвы, Издательский Дом НП, 2003.
3. Козловски П. Принципы этической экономики / Пер. с нем. М. под ред. В.С.Автономова. - СПб., 1999.
4. Кондратьев К.Я., Лосев К.С. Иллюзии и реальность стратегии устойчивого развития. // Вестник РАН, 2002. № 7.
5. Кругова Т.Г. Интегральный духовный кризис и принципы устойчивого развития // Вопросы устойчивого и бескризисного развития, 2000.№ 2/1.
6. Моисеев Н.Н. С мыслями о будущем России. М.: Фонд содействия развитию социальных и политических наук, 1997.
7. Урсул А.Д. Стратегия устойчивого развития и права человека // Вестник прав человека. - 2000. - № 1.- С.27-46.
8. Урсул А.Д., Лось В.А. Стратегия перехода России на модель устойчивого развития: проблемы и перспективы. М.: 1994.
9. Уткин А.И. Глобализация: процесс и осмысление. - М., 2001.

